

בחודשים הקשים ביותר. את אבדותיהם בהרוגים ופצועים ספגו בקרבות מחוץ לגרעם, אחדים ביד מרדכי והרוב בחוליקאת. גרשון 'דבמבס' (דובנוביס), מפקד הפלוגה, נפל בכיבוש באר שבע.

צריך היה לחשוב מהר על שיקום ולהביא את המשפחות הביתה. לתקן את הבתים ולסגור את התעלות, שחרשו את המחנה שתי וערב. כל המערכת עמדה לפני התמוטטות. הוחלט להשאיר מספר בונקרים, שמאוחר יותר ייפכו למקלטי בטון. ותחילה לשקם את המשק. נותרנו ללא אמצעי ייצור. לול אפשר לשקם מהר; לשקם רפת - לוקח זמן. אבל ה-D2 יצא למטה לכביש עזה ופתח, במרחב העצום, את התלם הראשון - קילומטר אורכו. כעבור חודש ירדנו, צוות של 10 חברים, עם וולוויה בראש, והתחלנו בזמירת 500 ד' כרמים, כרמים של ענבי המאכל דבוקי, מכרמי ברברה.

אנשי יד מרדכי הגיעו שעות ספורות אחרי נסיגת המצרים. מה שנוותר מהמחנה שלהם היה רק תל חורבות. פעולתם הראשונה הייתה להביא את 25 חלליהם לקבר אחים. חלק מחברי יד מרדכי לא נטה לחזור. "על קברי חברינו לא נוכל לבנות משק", טענו. לבסוף הכריע לחץ התנועה.

לא היה זה שיקום קל. לכל המדינה לא יצאנו בשן ועין מהקרבות ועתה עמדה בפנינו שאלת הקיום הכלכלי. העלייה ההמונית החלה לזרום לחופי הארץ והמילה צנע ריחפה כבר באוויר. עם בוא האביב יכולנו להחזיר את אחרוני המפונים מ'פו. לא כולם חזרו. יחסית קל היה לעזוב. יפו הריקה הציעה אפשרויות דוור לרוב וגם עבודה לותיקים בארץ לא הייתה חסרה. לחוזרים נפתחו אופקים חדשים בפיתוח משק חקלאי; המימוש הייתה איטי. היינו חסרים מערכת מימון מתאימה לפיתוח.

גם הילדים חזרו לעולם אחר וסביבה שונה מזו שעזבו לפני. מעבר לגדר המשק עדיין היה מרחף ריח הכפרים השרופים. גיחות פדאיון ראשונות הורגשו בלילות. להקות כלבים חסרי בית, שנשארו מאחור, כשהבעלים עזבו את כפריהם. הכלבים יללו בלילות ונבחו ביום והילדים פחדו מהם. פעם לפנות ערב הלכתי עם עפרה ואילן לטייל לאורך הגדר. משום מה החזקתי ברובה והילדים הפצירו בי: "תירה בכלבים האלה, שילכו להס". איני יודע למה עשיתי זאת, לא הייתה תכלית בכך וממילא לא הייתי מגרש את הכלבים בדרך זו. אך יריתי באחד מהם. נפץ הירייה קרע את שקט הערבית והכלב הנפגע יילל עד לב שמים. עפרה ואילן עמדו בהלם, לבנים כסיד. גם אני הייתי המום ולפתע חשבתי לי: הנה - זה הכדור היחיד שהספקתי לירות על ייצור חי במשך כל המלחמה. על כלב נודד.

איני יודע, אם ניצחנו במלחמה. העולם אמר שכן - הרי שרדנו והקמנו את המדינה. אבל אם ניצחנו, במובן הקלאסי-היסטורי, משמעותו סילוק הבעיה הפוליטית, ע"י אכיפת רצון המנוצח על המנוצח - במובן זה לא ניצחנו. הסכסוך היהודי-ערבי נשאר בעינו. האם מיקוד הסכסוך ליישראלי-פלשתיניי יבטיח סיכוי ליישוב? ימים ומחנות הפליטים יגידו.

לסמינר

ברוב קולות אישרה האספה הכללית, בסתיו 1953 את יציאתי לסמינר העבודה בקיבוץ עין-חרוד. אחרי קום המדינה הקים הקיבוץ המאוחד שני סמינרים להשתלמות חבריו: הסמינר הרעיוני באפעל, עבור פעילים בשטח החברתי - הפוליטרוקים של התנועה, וסמינר העבודה בעין-חרוד שעשוי היה להכשיר פעילים בשטחי הכלכלה - גזברים ומרכזי המשק.

ברוב משקי הקיבוץ המצב הכלכלי היה נואש. הגזברים לא ידעו איך לגמור את החודש על ההוצאות השוטפות וטרם נוצרו בארץ הכלים המתאימים לפיתוח החקלאי. משקים ניסו לפתח, ואף לבנות, באמצעות הלוואות לזמן קצר ובינוני, לעתים משוק הכספים הפרטי ובריבית קצוצה. אין פלא, אפוא, שכעבור זמן לא רב הסתבכו בעומס חובות שמשק חקלאי לא יכול היה לשאת ובודאי לא משק לא מפותח. מדיניות האוצר הייתה לצמצם את האשראי עד למינימום מחמת סכנת האינפלציה. כתמיד, הבנקים פעלו בהתאם על-ידי הגבלת האשראי השוטף (הזול) והגזברים - צמאי מזומנים - המציאו לעצמם טכניקת הישרדות עפ"י הסיסמה Fly now - pay "later": 'גלגול' הציקים המפורסם, שפותח בזמן קצר ל-fine art, יכול היה לפרוח בימים ההם הודות לפיגור בטלקומוניקציה. משיכת צ'ק במטולה, על שם בנק באילת, נתנה לגזבר הזריז נשימה לעוד ארבעה ימים ושהות להרהר איך לכסות את הצ'ק באילת, מאחר ובודאי לא היה לו שם כסף. לא נעים - לא נורא, מכניסים שם צ'ק של בנק בחיפה. הבנקים כיבדו את הציקים בלי בעיות ולגזברים היו מזומנים בכיס. מה שלא ראו או התעלמו